Punainen Risti
Röda Korset

LAUSUNTO

Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan työ ja elinkeinojaostolle 25.10.2022

Asia: HE 154/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2023, teema: kotouttaminen

Suomen Punaisen Ristin lausunto

Suomen Punainen Risti kiittää mahdollisuudesta lausua valtion talousarviosta vuodelle 2023 ja sen kotoutumiseen liittyvistä sisällöistä.

Suomen Punainen Risti on viranomaisia tukeva julkisoikeudellinen yhteisö, jonka oikeudellisesta erityisasemasta on Suomessa säädetty lailla (238/2000) sekä sen nojalla annetulla tasavallan presidentin asetuksella (827/2017). Suomen Punainen Risti järjestää maahanmuuttajien kotoutumista tukevaa toimintaa, avustaa maahan saapuvien kiintiöpakolaisten vastaanotossa sekä ylläpitää vastaanottokeskuksia Maahanmuuttoviraston toimeksiannosta.

Lisäksi Suomen Punainen Risti tukee kaksisuuntaista ja varhaista kotoutumista sekä vahvistaa yhteisöjen ja yksilöiden kykyä ottaa vastaan uusia tulijoita sekä valmiuksia toimia rasismia vastaan. Järjestön Kontti-kierrätystavaratalot työllistävät myös maahanmuuttajataustaisia pitkään työttömänä olleita henkilöitä.

1. **Määrärahamuutokset ja uudet toimet sekä arvio näiden vaikuttavuudesta**

Valtion korvaukset kotoutumisen edistämisestä

Kotoutumisen tukeen vuonna 2023 kohdennettujen määrärahoja esitetään nostettavaksi lähinnä tilapäistä suojelua saavista henkilöistä maksettavien korvausten vuoksi.

Suomen Punainen Risti kiinnittää huomiota erityisesti siihen, että kotoutumisen tuen rahoituksen siirtyessä laajalti hyvinvointialueille on olemassa riski, että avunsaajille ja yhteistyökumppanille syntyy muutoksen alkuvaiheessa epäselvyyttä eri vastuutahojen tehtävistä ja tukimuodoista. **Muutoksesta tulee viestiä monikielisesti ja monikanavaisesti, mikä osaltaan tulee vaatimaan ylimääräisiä resursseja vähintäänkin siirtymävaiheen aikana.** Tätä ei juurikaan ole talousarvioesityksessä huomioitu.

Määrärahat kotoutumisen ja työvoiman maahanmuuton edistämiselle

Talousarvion mukaan kuntien roolia kotoutumisen edistämisessä vahvistetaan myöntämällä valtionavustuksia kuntien osaamiskeskustoimintaan ja maahanmuuttajien ohjaus- ja neuvontapalveluihin. Tähän varatut määrärahat ovat vähäisemmät kuin vuonna 2022, ja vähennyksiä on tehty sekä järjestöille jaettaviin avustuksiin, ohjaus- ja neuvontapalveluihin että

kuntien osaamiskeskusten laajentamisen osalta. Kotouttamisen osaamiskeskuksen määrärahat pysyisivät ennallaan.

Suomen Punainen Risti pitää valitettavana, että sekä järjestöjen että kuntien kotoutumista tukevan matalan kynnyksen toiminnan rahoitusta on vähennetty.

Kotoutumista tukevien järjestöjen rahoituksen tulisi olla pitkäjänteistä. Projektimaisuus lisää toiminnan sirpaleisuutta ja projektien kehittämät hyvät käytännöt eivät ehdi juurtua pysyviksi toiminnoiksi. Toiminnan pysyvyys helpottaa myös yhteistä suunnittelua. Pitkäjänteinen ja laadukas vapaaehtoistoiminta ei toteudu itsekseen vaan se edellyttää järjestöiltä panostusta vapaaehtoisten rekrytointiin, perehdytykseen, koulutukseen ja toiminnanohjaukseen.

Myös kuntien osaamiskeskukset sekä erilaiset ohjaus- ja neuvontapalvelut ovat tarpeellista matalan kynnyksen toimintaa, jossa palvelua saa usein monikielisesti. Kotouttamisen osaamiskeskus tekee tärkeää työtä tarjotessaan poikkihallinnollista tukea valtion, kuntien ja järjestöjen asiantuntijoille, mutta jatkossakin on tärkeä kehittää alueellista ja paikallista yhteistyötä, jotta kolmannen sektorin toiminta linkittyy jatkumona viranomaispalveluihin ja palvelut näyttäytyvät käyttäjille selkeinä. Viranomais- ja järjestöyhteistyötä sekä molemmin puolista tiedonvaihtoa sekä yhteistä suunnittelua olisi syytä lisätä toiminnan kaikilla tasoilla, mikä edellyttää riittävää rahoitusta myös kuntatasolla.

Lopuksi huomioimme, että talousarvioesityksessä on turvapaikanhakijoiden vastaanoton kohdalla viitattu varhaiseen kotoutumiseen: ”turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmä toimii yhdenmukaisesti ja laadukkaasti, ja edistää varhaista kotoutumista”. **Samaan aikaan varsinaisessa vastaanottojärjestelmässä tai siihen varatuissa määrärahoissa ei ole erikseen huomioitu varhaisen kotoutumisen tukea, vaan sen kustannukset sisältyvät vastaanottopalveluista maksettaviin korvauksiin**. Vastaanottopalveluita puolestaan järjestää moni hyvin erilainen taho, ja varhaisen kotoutumisen tuen määrää tai laatua on vaikea varmistaa koko järjestelmän kattavasti. Jatkossa olisi syytä tarkastella mahdollisuutta varhaisen kotoutumisen tuen rahoitukseen vastaanottopalveluista erillisenä määrärahana.

2. **Kotouttamisen onnistuneisuus erityisesti maahanmuuttajien työllistymisen näkökulmasta**

Kuten talousarvioesityksessä todetaan, maahan muuttaneiden mukaan pääsyä suomalaiseen yhteiskuntaan tulee vahvistaa myös työllistymistoimenpiteiden keinoin. Kesäkuussa 2022 toteutetun selvityksen mukaan maahan muuttaneiden kokemus oli, että töiden hakeminen ja työllistyminen koettiin vaikeaksi ja työn hakeminen Suomessa muodoltaan usein formaaliksi toisin kuin monissa muissa maissa, joissa työn hakeminen perustuu sosiaalisiin verkostoihin. Maahan tulleilla ei aina myöskään ole ymmärrystä esimerkiksi TE-palveluiden merkityksestä työn haun tukena. Kielikurssien rajallinen määrä ja niiden vaihteleva taso sekä suomen kielen yleinen vaikeus todettiin myös työllistymistä rajoittavana tekijänä. Iso ongelma on, että **muualla hankitun ammattitutkinnon Suomessa tunnustetuksi pätevyydeksi hakemisen kustannukset hakijan tulee itsensä kattaa, joka toimii usein esteenä.** Esiin nostettiin myös, että osaamiskartoituksia tehdään hyvin rajallisesti, ajoittain ei lainkaan. Toisin kuin turvapaikanhakijat, tilapäistä suojelua saavat kuuluvat TE-palveluiden piiriin, joiden vastuulla myös osaamiskartoitukset ovat.

Työhön liittyvä tieto ei aina tavoita maahan tulleita. Vastaanottoyksiköissä on kuluvan vuoden aikana ollut rajallisten resurssien ja kasvaneiden asiakasmäärien vuoksi vaatimattomat mahdollisuudet tukea työnhakua ja opastaa asiakkaita eteenpäin suomalaisessa työnhakujärjestelmässä. Maahanmuuttajat eivät myöskään ole työnhaussa tasa-arvoisessa asemassa kantaväestöön verrattuna ja rakenteellinen rasismi näyttäytyy työnhaussa syrjivinä toimintatapoina ja prosesseina.

Suomen Punainen Risti pitää tärkeänä, että talousarvioesityksessä nostetaan esiin kolmannen sektorin merkitys viranomaistoimien rinnalla maahan muuttaneiden työllisyyden tukitoimissa. Eri toimijoiden, viranomaisten, kolmannen sektorin ja yritysten koordinoitua yhteistyötä voisi jatkossa edelleen tehostaa. **Olisi tärkeää tarkastella maahan muuttajien työllistymistä tukevia tukitoimia myös eri toimijoiden osallistumisen näkökulmasta eli miten ja missä toiminnoissa kolmannella sektorilla voisi olla selkeä tukirooli.** Maahan muuttajien osallistuminen järjestöjen tarjoamaan vapaaehtoistoimintaan tukee kiinnittymistä yhteiskuntaan ja antaa myös valmiuksia työelämään. Kolmannella sektorilla on myös mahdollisuuksia toimia suoraan työllistymisen tukena, esim. työelämän mentoroinnin muodossa.

Kaikkien kohdalla onnistunutkaan kotoutuminen ei kuitenkaan johda työllistymiseen, mutta siitä huolimatta on osallisuuden kokemuksen näkökulmasta tärkeää, että mahdollisimman moni kotoutuu omaan uuteen yhteisöön ja löytää siitä paikkansa. Monet maahanmuuttajat ovat itse aktiivisia vapaaehtoisia ja osallistuvat erilaisen toiminnan kautta paitsi toisten maahanmuuttajien tukemiseen, myös oman yhteisönsä toimintaan yleisemmin.

On hyvä, että talousarviossa tunnistetaan se, että kaksisuuntaista kotoutumista edistetään vahvistamalla hyviä väestösuhteita sekä työelämän ja muun yhteiskunnan vastaanottavuutta. On selvää, että kotoutuminen ei onnistu, jos vastaanottava yhteisö tai yhteiskunta on rasistinen tai syrjivä. Suomen Punainen Risti pitää tarpeellisena, että yhdenvertaisuuden edistämiseen sekä rasismin ja etnisen syrjinnän ehkäisemiseen kiinnitetään entistä enemmän huomiota ja suunnataan varoja. Maahan muuttaneisiin kohdennetut kotoutumisen edistämisen resurssit voivat mennä hukkaan, jos rasismin ja syrjinnän ehkäisyä ei huomioida eikä resursoida riittävästi.

3. Kotouttamisen kipupisteet ja kehittämishaasteet

<u>Toimijoiden roolien epäselvyys</u>

Vastuu kotoutumisen edistämisestä on viranomaisilla. Kolmannen sektorin toimijat järjestävät viranomaisten kanssa tai omaehtoisesti mm. ohjausta ja neuvontaa kotoutumisen tueksi ja erityisesti kansalaisyhteiskunnan näkökulmasta. Kotoutumisen onnistuminen vaatii pitkäjänteistä, yli sektorirajat ylittävää viranomais- ja kansalaistoimintaa, ja järjestöjen ja viranomaisten yhteistyö kotoutumisen eri osa-alueiden edistämisessä edellyttää jatkuvaa dialogia eri osapuolten kesken sekä sopimuksellisuutta ja yhteisiä pelisääntöjä. Erilaisten rakenne- ja rahoitusuudistusten keskellä on riski, että toimivia yhteistyörakenteita katoaa, vastuut jäävät epäselviksi tai toimintaa jää ilman rahoitusta.

Jotta järjestöjen ja viranomaisten välinen yhteistyö olisi saumatonta eikä katvealueita synny, **on hyvinvointialueiden ja kuntien roolit ja tehtävät kotoutumisen edistämisessä oltava selkeät ja mahdollisiin havaittaviin puutteisiin on tartuttava heti, kun ne huomataan**.

Terveydenhuollon resurssit

Erityisen haavoittuvassa asemassa olevien, sodan tapahtumien aiheuttamista post-traumaattisista stressioireista kärsivien määrä Suomessa noussut merkittävästi Ukrainan konfliktin myötä. Pakolaisten hoitoon pääsy ei kuitenkaan ole riittävää, mikä johtaa siihen, että tilanteet aktualisoituvat, ja työ- ja toimintakyvyn aleneminen estää kotoutumista ja siten myös työllistymistä.

Terveydenhuollon resurssien heikkous vaikuttaa haavoittuvimpiin ryhmiin pahiten, lisää inhimillistä kärsimystä sekä vaikeuttaa esimerkiksi mielenterveyden häiriöistä kärsivien ihmisten hoitoon pääsyä heikentäen näin toimintakykyä, työllistymistä ja osallisuutta. **Sotaa ja vainoa paenneiden keskuudessa mielenterveyden häiriöt ovat keskimääräistä yleisempiä, ja resurssit heidän auttamisekseen ovat olleet riittämättömät jo ennen Ukrainan konfliktin aiheuttamaa pakolaistilannetta.** Traumaperäisestä stressihäiriöstä kärsivien määrä Suomessa kasvaa pakolaisten määrän kasvaessa, jolloin sen hoitoon tulisi panostaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ennen vakavampien häiriöiden kehittymistä. Merkittävä osa Suomeen tulleista, traumaattisia tapahtumia kokeneista sotaa paenneista on tällä hetkellä lapsia.

Pääsy varhaiskasvatukseen

Talousarviossa esitetään, että ”Ukrainasta saapuvan pakolaisvirran johdosta varhaiskasvatuksen lisämenoihin varataan 60 milj. euroa ja perusopetukseen valmistavan opetuksen lisämenoihin 120 milj. euroa. Vapaan sivistystyön kotouttamiskoulutuksen määrärahaa ehdotetaan nostettavaksi 5 milj. eurolla.“ **On kiitettävää, että Ukrainan pakolaisten tilanne huomioidaan, mutta tilanne tulisi korjata yleisemmin myös muiden kuin tilapäistä suojelua saavien kohdalta.**

Kansainvälistä suojelua hakevien alle esiopetusikäisten lasten pääsy varhaiskasvatukseen on hyvin rajallista ja vaihtelee kunnittain. Käytännössä useita vuosia Suomessa asunut lapsi voi jäädä kokonaan vaille strukturoitua toimintaa, vertaisseuraa ja altistumista suomen kielelle. Varhaiskasvatukseen resursseja tulisi kasvattaa riittävästi, jotta jokaisella lapsella juridisesta asemastaan riippumatta olisi mahdollisuus varhaiskasvatukseen.

Epävarma tilanne heikentää myös pienten lasten vanhempien hyvinvointia kuormittavassa elämäntilanteessa, estää kotoutumista edistäviin toimintoihin osallistumista sekä opiskelua ja työllistymistä. Talousarvioesityksessä maahanmuuttajanaiset nostetaan kotoutumis- ja työllisyystoimien erityiseksi kohderyhmäksi vahvistamaan heidän osallisuuttaan työelämässä ja muussa yhteiskunnassa. Tavoite on kannatettava, ja erityisesti maahanmuuttajataustaisten naisten kotoutumisessa keskeistä on rohkaista naisia kodin ulkopuolelle. Kielen oppiminen, työelämätaitojen hankkiminen ja kiinnittyminen yhteisöön edesauttavat työllistymistä. Myös tämän edellytyksenä on kuitenkin, että **alle kouluikäisillä lapsilla on pääsy varhaiskasvatukseen**.

Kristiina Kumpula
pääsihteeri